

ОИЛАДА БОЛАНИ ХУШМУОМАЛА ЭТИБ ТАРБИЯЛАШ СИРЛАРИ

Инатуллаева Сабохат Саиткул кизи

Гулистон Давлат Университети, Педагогика ва психология йуналиши

2-курс магистранти

Аннотатсия: Хушмуомалалик - маданиятли инсоннинг муҳим хислатларидан бири ҳисобланади. Хушмуомала булмасдан туриб, атрофдагиларда ижобий фикр уйғотиш мушкулдир. Шу сабабли ота-оналар уз фарзандларига ана шундай хислатларни сингдиришга ҳаракат қиладилар. Ушбу мақолада ёшларимизни рухан ва маънан баркамол этиб тарбиялаш, болани қандай қилиб хушфэъл этиб улгайиши ва буни кэлажакка таъсири урин олган.

Калит сузлар: хулк-атвор, мулойимлик, маънавият, ёшлар тарбияси, маънавий баркамоллик, хурмат.

Айрим болажонлар ота-оналар томонидан бэрилган талабларни осонликча қабул қиладилар, айримлари эса буни қийинчилик билан узлаштирадилар. Бунинг сабаби нимада? Мулойим ва хушмуомала фарзандни қандай тарбиялаш мумкин?

"Мулойимлик" бу қандай хислат? Ушбу хислатнинг муҳимлигини ва ижобийлигини барча бирдек тан оладилар. Аксарят ота - оналар узларининг ҳали кичкинагина чақалоқларини 3-4 ёшлик булганда, ақлли, идрокли ва хушмуомала куринишда тасаввур этадилар. Ота - оналар ушбу тушунча остида қандай маънони тушунадилар? Барча ота-оналар мулойимлик ва хушмуомалалик каби тушунчалари борасида турлича фикр билдирадилар. Айримлари болага ургатмасдан олдин, фарзанднинг узи, мустақил англаган ҳолда "Ассалому алайкум", "Хайр", "Раҳмат", "Илтимос" каби сеҳрли сузлардан фойдаланишларини истайдилар. Бошқалари шухлик қилмасдан омма олдида узини тарбияли

тутишларини хоҳлайдилар. Бундай фикрлар болажонларнинг ота-оналари каби жуда куп. Ота-оналар уз фарзандларида салбий жиҳатларнинг йуқолишини истаб, мулойим ва хушмуомала булишини истайдилар.

Болага қайси ёшда мулойимлик хислатларини сингдиришни бошлаш мумкин? Бир хил ота-оналар ушбу хислатни бола туғилиши билан йургақдалигидан бошлаш лозим деб айтади, бошқаси эса узининг 4 ёшлик фарзандини бунга ҳали бундай хислатни сингдириш эрта, бола ҳали тушунмайди деб фикр билдиради. Аслида эса, биринчи фикр билдирган, болани туғилиши билан тарбисини бошлаган ота-оналар ҳақдирлар.

Бир ёшлик давргача булган даврни чиндан ҳам улкан ютуқлар даври деб аташ мумкин. Бола кичкина ҳеч нарсани бажара олмайдиган чақалоқдан, атроф-муҳитни тушунадиган ва ундаги инсонлар билан мулоқот қилишни урганадиган бир инсонга айланади. Ва айнан шу даврда мулойимлик ва хушмуомалаликнинг илк асослари солина бошланади.

Мисол учун, икки хил оилани таққослаб куришимиз мумкин. Биринчи оилада икки ёш ота-она бир ёшлик фарзандни вояга етказмоқдалар. Улар узаро мулойимлик билан суҳбатлашадилар. Бир бирларига "Илтимос", "Мархамат" сузларидан уринли фойдаланадилар. Фарзандларига ҳам "Илтимос анавини олиб юбор", -деб мурожаат қиладилар. Бола олиб берганида эса "Раҳмат болажоним" дейишга эринмайдилар. Овқат ейишни бошлаганда "Ёқимли иштаҳа" тилайдилар. Бола уйқуга кетишидан аввал "Яхши ётиб тургин болам", -деб мулойимлик билан ухлатишга ҳаракат қиладилар, бехосдан туртиб юборса "Болажоним кечирасан", -дея кечирим сурайдилар.

Иккинчи оилада эса худди ана шундай ёш оила мавжуд булиб, уларнинг фарзандлари ҳам ҳали бир ёшга тулмаган булади. Лекин биринчи оилага нисбатан суҳбатлашиш услуби фарқ қилиб, ота-она бир бирига "Илтимос" ёки "Кечирасан" каби мулойим сузлар деярли ишлатилмайди. Кичкинтой билан суҳбатлашганда ҳам она бундай

сузлардан деярли фойдаланмайди. "Яхши ётиб тур" тилаги урнига "Бул тез ухла!" удағайланган сузлар ишлатилади. "Илтимос менга бер" иборасининг урнига, "Тез бер дедим, ҳозир бўлмаса калтак ейсан", - деган ибора билан урин алмашади. "Болангизни қандай қилиб бундай мулойим, хушфёъл қилиб тарбияладингиз" деган саволга айрим ота-оналар, "билмадик, узи шундай булиб усди" дейишлари ёки "биз узимиз шундай суҳбатлашамиз, фарзандимиз ҳам бизга тортган" деб айтишлари мумкин. Иккинчи оилада боланинг хушхулқ булиб вояга етиши аниқ эмасдир. Бола суҳбатлашишнинг бошқа турини курмаган, фарзандингиз узини шундай тутса, ундан эмас узингиздан ҳафа булинг. Боланинг узини бундай тутиши эса агрессив фёъл-атвор куринишини намоён этади. "Сеҳрли" сузлар боланинг нутқидан урин эгалламайди. Бола бундай ҳолатда уз узидан мулойим булиб қолмайди. Вақти келиб эса нима сабабдан уларнинг фарзандлари, катта одамни курганда саломлашмаслиги, хайрлашмаслиги ва "рахмат" айтмаслигидан ҳайрон буладилар. Боланинг бундай фёъл-атворини курган ота-она болага жаҳл қиладилар, уни уришиб мажбурлаб айттиришга уринадилар. Аслида эса болани эмас, улар узларини уришишлари ва айнан узларининг фёъл-атворини узгартиришлари кераклиги ҳақида уйлаб куришлари лозим. Ва бир кун онанинг уз фарзандидан бошқа болага қараб "Қани мэнга тез бер, булмаса крсан" иборасини эшитиб қоладиган булса, она бироз фикр юритиб, нима сабабдан "Илтимос менга бер" деб айтмасдан, ана шу иборадан фойдалангани ҳақида онанинг узи уйланиши зарур.

Бола - ойна! Сиз нима қилсангиз, узингизни қандай тутсангиз, унинг аксини уз фарзандингизда ксраверасиз! Шу сабабли болани мулойим ва хушфёъл қилиб тарбиялашдаги энг муҳим ва дастлабки босқич бу - катталар томонидан туғри ва намунали фёъл-атворининг намоёиш қилинишидир. Кейинги босқич - бу бола нутқида хушмуомалалик

феълени намоиш этувчи сузларнинг пайдо булишидир. Бола фаол тарзда уз суз бойлигини орттираётган пайтда, бундай сузлар секин-аста боланинг нутқида пайдо булишни бошлайди. Фақат бундай сузлар, болани ураб тураётган муҳитда мавжуд булсагина пайдо булади. Аксинча бундай сузларни кутавериб, ҳеч қандай натижага эришмаслигингиз мумкин. Бола атрофдагилардан шундай сузларни эшитишни бошлаши биланоқ бу ҳолат амалга оша бошлайди. 1,5-2 ёшлик болалар бундай сузларни талаффуз эта оладилар.

Болани биринчи навбатда қайси сузларга ургатиш лозим? Аввало бу саломлашиш сузларидан бири яъни "Ассалому Алайкум". Албатта "Салом", "Қалайсиз" сузлари ҳам ёмон эмас, лекин болани 3 ёшдан ошган даврдан бошлаб, тулиқ "Ассалому алайкум" сузини айтишга ургатиш лозим. Бу боланинг тарбияли эканлигини намоиш этадиган энг биринчи ва асосий сузлардан биридир. Шу билан бирга болажонни "илтимос", "рахмат", "кечирасиз", "хайр" сузларига ҳам ургатиш лозим. Уч ёшлик боланинг нутқида бу булиши керак булган энг асосий сузларнинг йиғиндисидир.

Бола ушбу сузлар қачон айтишни билиши ва улардан туғри фойдаланиши аввало ота-онага сунг тэварак-атрофдаги муҳитга боғлиқ. Албатта аввалига болага сизнинг кумагингиз зарур булади. Аста-секин бола улғайган сари унинг нутқида бундай сузларнинг миқдори ортиб боради. Хар бир оилада тарбия ана шу зайилда олиб борилса бола улғайган сайин хушмуомала, одобли булиб улғаяди.

Фойдаланилган адабиётлар ройхати:

1. Каримов И.А. "Юксак маънавият-енгилмас куч" Т.: "Маънавият", 2008-й.
2. Исмоилова З. "Тарбиявий ишларни ташкил этиш методикаси" Тошкент. 2006-йил.
3. Нишонова З.Т. "Психологик хизмат" Тошкент ТДПУ, 2006-йил.

4. Йулдошев Ж. "Замонавий узбек оилаларида усмир болалар шахсининг шакилланиши". Номзодлик диссертатсияси, Тошкент, 2002-йил.

